

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.137.9

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ТА ЧЛЕНІВ РАДИ ФЕДЕРАЦІЇ І ДЕПУТАТІВ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

COMPARATIVE LAW RESEARCH OF CRIMINAL PROCEEDINGS AGAINST UKRAINIAN PEOPLE'S DEPUTIES AND FEDERATION COUNCIL MEMBERS AND STATE DUMA DEPUTIES OF RUSSIAN FEDERATION

Аскеров С.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного і адміністративного права
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

У статті проведено порівняльно-правове дослідження проблем застосування особливого порядку кримінального провадження щодо народних депутатів України та членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи Національних Зборів Російської Федерації. Проаналізовані норми Конституції України та Конституції Російської Федерації, Закону України «Про статус народного депутата України», Федерального закону «Про статус члена Ради Федерації та статус депутата Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації», Кримінального процесуального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації та інших правових актів, що передбачають додаткові гарантії (особливий порядок) для народних депутатів України та членів Ради Федерації і депутатів Державної Думи Національних Зборів Російської Федерації при здійсненні щодо них кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, особливий порядок кримінального провадження, окрема категорія осіб, повідомлення про підозру, кримінальне провадження щодо народних депутатів України, кримінальне провадження щодо членів Ради Федерації, депутатів Державної Думи Російської Федерації.

В статье проведено сравнительно-правовое исследование проблем применения особого порядка уголовного производства в отношении народных депутатов Украины и членов Совета Федерации, депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации. Проанализированы нормы Конституции Украины и Конституции Российской Федерации, Закона Украины «О статусе народного депутата Украины», Федерального закона «О статусе члена Совета Федерации и статусе депутата Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации», Уголовного процессуального кодекса Украины, Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации и других правовых актов, предусматривающих дополнительные гарантии (особый порядок) для народных депутатов Украины, членов Совета Федерации и депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации при осуществлении в отношении их уголовного производства.

Ключевые слова: уголовное производство, особый порядок уголовного производства, отдельная категория лиц, сообщение о подозрении, уголовное производство в отношении народных депутатов Украины, уголовное производство в отношении членов Совета Федерации, депутатов Государственной Думы Российской Федерации.

In the article comparative legal research problems of application of a special procedure of criminal proceedings against deputies of Ukraine and members of Federation Council and State Duma deputies of Federal Assembly of Russian Federation. Analyzed the norms of Constitution of Ukraine and Constitution, Law of Ukraine «On Status of People's Deputy of Ukraine», Federal Law «On status of a member of Federation Council and status of deputy of State Duma of Federal Assembly of Russian Federation», Criminal Procedure Code of Ukraine, Criminal Procedure Code of Russian Federation, other legal acts, providing additional safeguards (special order) for deputies of Ukraine and members of Federation Council and State Duma deputies of Federal Assembly of Russian Federation in commission of criminal proceedings against them.

Key words: criminal proceedings, a special procedure for criminal proceedings, certain categories of persons, notification of suspicion, criminal proceedings against people's Deputies of Ukraine, criminal proceedings against members of Federation Council, deputies of State Duma of Russian Federation.

Актуальність теми. У багатьох країнах світу в забезпеченні ефективної роботи вищого загальнонаціонального законодавчого органу державної влади виступає система гарантій діяльності членів цього представницького органу, головне суспільно-політичне значення якої полягає в створенні правових,

організаційних та інших умов для успішного виконання ними своїх повноважень. Важливою складовою гарантій членів (депутатів) законодавчого органу є їх недоторканність. Належне закріплення в законодавстві гарантій недоторканності народних депутатів України має важливе значення та врахова-

но у кримінальному процесуальному законодавстві України. Тому встановлення для народних депутатів України додаткових гарантій (особливий порядок) у Кримінальному процесуальному кодексі України при здійсненні щодо них кримінального провадження пов'язане із забезпеченням належних умов для виконання ними особливо відповідальної та спеціальної державної функції.

Питання законодавства про гарантії окремої категорії осіб при здійсненні щодо них кримінального провадження були предметом дослідження таких правників-науковців: І.В. Бабій, В.І. Борденюк, Ю.М. Грошевий, В.В. Кравченко, Л.М. Лобойко, В.Т. Нор, Г.М. Омеляненко, В.Ф. Погорілко, В.О. Попелюшко, С.М. Скрипниченко, І.С. Смирний, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.М. Шаповал, В.П. Шибіко та інших.

Актуальність теми дослідження обумовлена науковим вивченням, аналізом та визначенням проблем із забезпечення гарантій діяльності народних депутатів України при здійсненні щодо них кримінального провадження в контексті порівняльно-правового дослідження законодавства України та інших країн.

Метою написання статті є порівняльно-правове дослідження законодавства України та Російської Федерації, і на цій основі наукове визначення шляхів для удосконалення законодавства України про гарантії діяльності народних депутатів України при здійсненні щодо них кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. У статті 6 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР передбачено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [1]. Верховна Рада України (скор. ВРУ, парламент) – є єдиним органом законодавчої влади в Україні (ст. 75). Конституційний склад ВРУ – це чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України (ст. 76). Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі та не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (ст. 78). Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність. У рішенні Конституційного Суду України № 12-рп/2003 від 26.06.2003 року у справі щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 80 Конституції України зазначено, що положення ч. 1 ст. 80 Конституції України, за яким народним депутатам України гарантується

депутатська недоторканність, та відповідне положення ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» треба розуміти так, що депутатська недоторканність, як елемент статусу народного депутата України, є конституційною гарантією безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень і передбачає звільнення його від юридичної відповідальності у визначених Конституцією України випадках та особливий порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, його затримання, арешту, а також застосування інших заходів, пов'язаних із обмеженням його особистих прав і свобод [2].

Основні гарантії діяльності народних депутатів закріплені у Законі України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ (у ред. від 01.04.2015). Зокрема, у статтях 26 і 27 цього закону передбачено, що ніхто не має права обмежувати повноваження народного депутата, крім випадків, передбачених Конституцією, цим та іншими законами України. Держава гарантує народному депутату необхідні умови для ефективного здійснення ним депутатських повноважень. Народному депутату гарантується депутатська недоторканність на весь строк здійснення депутатських повноважень. Народний депутат не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований. Обшук, затримання народного депутата чи огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення народного депутата, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, та застосування інших заходів, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата, допускаються лише у разі, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо [3].

Важливими гарантіями діяльності народних депутатів є ті, що встановлені у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 № 4651-VI (у ред. від 16.08.2015, далі КПК України). Ці гарантії полягають у застосуванні до народних депутатів особливого порядку під час здійснення щодо них кримінального провадження. Застосування особливого порядку кримінального провадження щодо народних депутатів означає, що кримінальне провадження стосовно народних депутатів здійснюється із урахуванням особливостей, визначених у відповідних нормах глави 37 КПК України. Особливості кримінального провадження щодо народних депутатів полягають у здійсненні письмового повідомлення про підозру народних депутатів Генеральним прокурором України (виконувачем обов'язків Генерального прокурора України) (п. 2 ч. 1 ст. 481 КПК), особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу, оперативно-розшукових, окремих слідчих, процесуальних дій (ст. 482 КПК), інформування відповідних

органів адвокатського самоврядування про обрання запобіжного заходу (затримання), ухвалення вироку щодо адвоката (п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК). У частинах 2 і 3 ст. 482 КПК України передбачено, що притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, його затримання або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України. Обшук, затримання народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускаються лише у разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо [4].

Отже, встановлення у КПК України додаткових гарантій незалежної діяльності (особливий порядок кримінального провадження) народних депутатів має на меті забезпечити цим народним депутатам найбільш сприятливі умови для здійснення повноважень та захистити їх від незаконного впливу.

При цьому, за незаконний вплив у будь-якій формі на народних депутатів України з метою пошкодити виконанню ними службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень встановлено кримінальну відповідальність за ст. 344 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III (у ред. 03.12.2015) [5].

У Конституції Російської Федерації від 12.12.1993 р. (ост. змін. від 21.07.2014 № 11-ФКЗ) передбачено, що Федеральні Збори (парламент) Російської Федерації є представницьким і законодавчим органом Російської Федерації, складається з двох палат – Ради Федерації і Державної Думи. До Ради Федерації входять по два представники від кожного суб'єкта Російської Федерації, по одному від представницького і виконавчого органів державної влади, а Державна Дума складається з 450 депутатів. Члени Ради Федерації і депутати Державної Думи володіють недоторканністю протягом усього терміну їх повноважень. Вони не можуть бути затримані, заарештовані, піддані обшуку, крім випадків затримання на місці злочину, а також піддані особистому огляду, за винятком випадків, передбачених федеральним законом для забезпечення безпеки інших осіб. Питання про позбавлення недоторканності вирішуються за поданням Генерального прокурора РФ відповідної палатою Федеральних Зборів (ст. ст. 94, 95, 98) [6].

Конституційні норми про гарантії діяльності членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи враховані та конкретизовані у статтях 11–25 Федерального закону від 08.05.1994 № 3-ФЗ (ред. від 03.11.2015) «Про статус члена Ради Федерації та статус депутата Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації». Серед них слід виділити гарантії, що закри-

плєні у ст. 19 і ст. 20 зазначеного Закону та стосуються змісту недоторканності членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи та порядку отримання згоди на позбавлення членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи недоторканності. Недоторканність членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи діє протягом усього терміну їх повноважень. Їх без згоди відповідної палати Федеральних Зборів Російської Федерації не може бути притягнуто до кримінальної або до адміністративної відповідальності, яка покладається в судовому порядку, затримано, заарештовано, піддано обшуку (крім випадків затримання на місці злочину) або допиту, піддано особистому огляду, за винятком випадків, коли це передбачено федеральним законом для забезпечення безпеки інших людей. Недоторканність члена Ради Федерації, депутата Державної Думи поширюється на займані ними житлові та службові приміщення, використовувані ними особисті та службові транспортні засоби, засоби зв'язку, документи і багаж, що їм належать, на їх листування [7].

Важливими гарантіями діяльності для членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи РФ у Кримінально-процесуальному кодексі Російської Федерації від 18.12.2001 № 174-ФЗ (у ред. від 13.07.2015, змін. від 15.09.2015) є встановлення для них особливого порядку кримінального провадження (п. 1 ч. 1 ст. 447 КПК РФ). Крім того, передбачено, що рішення про порушення кримінальної справи щодо членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи, або про притягнення їх як обвинуваченого, якщо кримінальну справу було порушено стосовно інших осіб чи за фактом вчинення діяння, яке містить ознаки злочину, приймається головою слідчого комітету Російської Федерації за згодою відповідно Ради Федерації і Державної Думи, отриманого на підставі подання Генерального прокурора Російської Федерації (п. 1 ч. 1 ст. 448 КПК РФ). Члени Ради Федерації і депутати Державної Думи, які затримані за підозрою в скоєнні злочину, за винятком випадків затримання на місці злочину, повинні бути звільнені негайно після встановлення їх особи (ст. 449 КПК РФ). Судове рішення про обрання члену Ради Федерації/депутату Державної Думи запобіжного заходу в якості взяття під варту або про проведення обшуку виконується за згодою відповідно Ради Федерації або Державної Думи (ч. 3 ст. 450 КПК) [8].

Висновки. Проаналізувавши законодавство України та Російської Федерації, можна зробити висновок про те, що гарантії незалежності діяльності народних депутатів України та членів Ради Федерації та депутатів Державної Думи Російської Федерації забезпечуються на конституційному і законодавчому рівнях. Серед них важливо виділити гарантії, що закріплені у КПК України і КПК РФ. Зокрема ці гарантії виражаються у застосуванні до них особливого порядку кримінального провадження, які полягають в особливості – здійснення повідомлення про підозру, обрання запобіжного заходу, проведення обшуку, інших слідчих (розшукових), процесуальних дій в Україні та порушення кримінальної справи,

притягнення в якості обвинувачення, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення окремих слідчих дій у РФ. Незважаючи на певні відмінності, гарантії, що передбачені у КПК України для народних депутатів України та у КПК РФ для членів Ради Федерації та Державної Думи РФ, аналогічні як за обсягом, так і за змістом.

Таким чином, особливий порядок кримінального провадження щодо народних депутатів України та

членів Ради Федерації та Державної Думи Російській Федерації слід розглядати, як додаткові гарантії їх незалежної діяльності, враховуючи їх конституційно-правовий статус. Разом із тим ми вважаємо, що ці гарантії у КПК України мають бути доповнені та уточнені в контексті порівняльно-правового дослідження законодавства України та інших країн, із урахуванням норм Конституції України та міжнародно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами, внесеними згідно із законом № 2952-VI від 01.02.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – Ст. 68.
2. Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 № 12-рп/2003 про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії депутатської недоторканності). // Офіційний вісник України. – 2003. – № 28. – Ст. 1381 (119 с).
3. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII (у ред. від 01.04.2015). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. // Офіційний вісник України. 2012. – № 37. – Ст. 1370.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (у ред. 03.12.2015). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page_10.
6. Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gov.ru/main/konst/konst20.html>.
7. Федеральный закон «О статусе члена Совета Федерации и статусе депутата Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации» от 08.05.1994 № 3-ФЗ (в редакции от 03.11.2015 г.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_3637/.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ (ред. от 13.07.2015, изм. и доп. от 15.09.2015). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/fc8d943dcca2910207300d224cbdf8d67a9e1e7/.

УДК 343.1

ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК САМОСТІЙНА СТАДІЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

THE PREPARATORY PROCEEDING AN INDEPENDENT STAGE OF CRIMINAL PROCEEDING IN UKRAINE

Бабаєва О.В.,

*асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена визначенню сутності, значення та місця підготовчого провадження в системі кримінального судочинства України, розглянуто її нормативне регулювання. Проаналізовано наявність ознак підготовчого провадження, які притаманні самостійній стадії. Зроблено висновок, що підготовче провадження є самостійною стадією кримінального судочинства.

Ключові слова: система кримінального судочинства, підготовче провадження, підготовче судове засідання, стадія.

Статья посвящена определению сущности, значения и места подготовительного производства в системе уголовного судопроизводства Украины, рассмотрено её нормативное регулирование. Проанализировано наличие в подготовительном производстве признаков, присущих самостоятельной стадии. Сделан вывод о том, что подготовительное производство является самостоятельной стадией уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: система уголовного судопроизводства, подготовительное производство, подготовительное судебное заседание, стадия.

There are analyzed and covered in order to determine essence, meaning and place of preparation of production in criminal justice system in Ukraine, it is considered normative regulation. It analyzed presence in preparation production features inherent in independent stage. It is concluded that production is an independent preparatory stage of criminal proceedings.

Key words: sistem of criminal procedure, preparatory execution, giving in a court, preparatory court session, stage.